

ביאורים

בעבר עוד היה אפשר להכיל את הפיצול בין שלוש הגישות ללימוד אמונה. המאבק ביניהן גרם לכך ששלושת התחומים לא נלמדו באופן רציני ומעמיק. היום, לאחר שנים רבות שבהן לא עסקו בשלושת התחומים הללו, אי אפשר להסכים לפיצול הזה. החוסר בלימוד אמונה גרם לעזיבה גדולה של הדת. אנחנו חייבים לעסוק בשלושת התחומים, ולא להזניח אף תחום. דבר זה ייצור תפיסת עולם שלמה ומאוזנת, אשר המפגש אתה ישיב את הבנים האובדים בחזרה ליהדות.

הרב קוק מודע לכך שדבריו הם חריגים ומחודשים, אך הוא לא יוצא נגד אף אחד, כדרכו, אלא מנסה לשלב את השיטות השונות בלימודו, במאמריו ובשיעוריו, ולחבר בין השיטות השונות. דרכו זו, שנקראת האחדות הכוללת, היא אחת מאבני היסוד במשנתו, ועליה הוא כתב רבות. דרכו של הרב קוק איננה לקחת שיטה אחת ועליה לבסס את כל משנתו - מכיוון שבדור הגאולה השקפה אחת איננה מספיקה. הרב קוק למד את כל השיטות ביהדות באופן מעמיק, ויצר תפיסת עולם המכילה את כל הגישות ביהדות. הוא לקח מכל גדול בישראל את יסודות משנתו, ובנה בניין חדש הכולל את הכול. צריך חכמה גדולה ועמוקה כדי לדעת מהם היסודות האמוניים של הבניין ומהן התוספות, ועל כך עמל במהלך כל חייו.

מלבד מה שהרב קוק שעשה כך בלימודו, הוא גם הרבה לעורר ולעודד אחרים לימוד מעמיק ויסודי במרחבי התורה לגווניהם. הוא עסק בכך רבות כי ראה בכך תרופה למחלות הדור. הוא סבר שמתוך לימוד כל מרחבי האגדה על סוגיה וגווניה, יבואו עומקי דעת ודבקות בה'.

הרחבות

• היחס לחקירות שכליות ביהדות האמונה בבורא

ולא נשמע דבר זה מפני גדולי ישראל, ומרבים היה נשמע גם כן ההפך מזה. הרב קוק כותב כאן, וגם בפסקה הקודמת, שיש לעסוק בקבלה, מוסר וחקירות שכליות באמונה, אולם מציין שהיו שהתנגדו לכך. גדולי ישראל נחלקו ביחס לחקירות שכליות בעיקרי האמונה, כגון קיום האל, ייחודו, קדמות העולם ועוד. רבנו בחיי כתב בהקדמתו לספרו חובות הלבבות שיש מצוה וחייב לברר בהוכחות שכליות את ייחוד הבורא, ודרש זאת מהפסוק: "וידעת (=ידיעה ברורה) היום והשבת אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד" (דברים ד, ט). כמו כן, הרמב"ם והכוזרי עסקו גם הם בחקירות אלה.

אולם מנגד חלקו עליהם רבים. רבי נחמן מברסלב סובר שהאמונה של האדם צריכה להיות אמונה תמימה ללא חקירות: "עיקר האמונה הוא בלי שום חכמות וחקירות כלל רק בפשיטות גמור" [שיחות הר"ן, לג]. אחרים הוסיפו שהאמונה אמורה להתבסס על קבלה מאב לבן על אמיתות התורה [ספר הברית, מאמר דרך אמונה ז, וכן נראה מתשובות הרא"ש כלל כה].

ספר הברית (הרב פנחס אליהו מוילנא) כתב שיש בכך איסור, כיוון שישתכן שהאדם לא יצליח, בגלל קוצר דעתו, לברר את עיקרי האמונה, וייתכן ויגיע לכפירה בעיקרי האמונה [ספר הברית, מאמר דרך אמונה, כג]. הוא למד כך מדברי הרמב"ם: "פעמים יחשוב ביחוד הבורא שמה הוא, שמה אינו, ופעמים בתורה, שמה היא מן השמים שמה אינה, ואינו יודע המדות (=דרכי הלימוד) שידין בהם עד שידע האמת על בוריו, ונמצא יוצא לידי מינות. ועל ענין זה הזהירה התורה... ולא תתורו אחרי לבבכם" (הלכות ע"ז ב, ג) [על פי הבנה זו, צריך לומר שהרמב"ם עסק בחקירות שכליות במורה נבוכים רק בעבור אנשים הנבוכים באמונתם מפני טענות הגויים, או בעבור תלמידי חכמים גדולים הראויים לעסוק במעשה בראשית, אולם הדבר אסור לשאר בני האדם. אמנם עיין בהקדמת הרב קאפח למורה נבוכים, שם חלק על הבנה זו].

אולם הרב קוק סבר שיש לאדם השלם לעסוק גם בחקירות השכליות וכתב: "מי שלבו שלם ביראת ה' באמת, ישתדל להיות טהר ימים וטהר לבב, ויוכל לטעום גם כן את הבהירות הפשוטה של נועם ה' השכלית, המתפשטת על פי השכל האנושי, שיש בה עונג של קדושה מיוחדת. ויצרף את החול אל הקודש". ודווקא מתוך החקירות בשכל האנושי יווכח האדם, "כי מתוק מאוד האור האלהי הבא משפעת הקודש של התגלות אלהית, אשר בסוד ה' ליראיו (=תורת הנסתר), באין ערוך יותר מהנועם המוגבל, שיוכל ליתן השכל האנושי" [שמונה קבצים ו, מב]. השכל האנושי מוגבל, אולם התורה היא אין סופית.

לעילוי נשמת ציפורה בת ר' נפתלי ע"ה

אבל מה שהיה אפשר לשאת בדימויה עד כה אי אפשר לנו עוד. היבשת הגדולה, שגרמה העזיבה הכללית של אלה היסודות השלשה, גרמה לנו כל התלאה הנוראה שפגענו עומדים ומרעידים עליה בארץ הקדש ובארצות הגולה. ואין לנו דרך כי אם לשוב ולבסס את עמוד התורה המעשית, תורת ההלכה של תלמוד התלמודים והפוסקים וכל התלוי בהם, על הבסיס החזק של שלשת העמודים יחד, שרק בהאגדה יחד הם משלימים זה את זה. הקבלה, המוסר והחכמה וכל מקצוע שבהם צריכים הם להעבד פראוי, ככשרון ובשקיפה, אז יגלו האורות הללו את אורם על כל התורה כלה, ועל כל החיים כולם. כל חקירה, ששפה יכול לדבר והלב יכול לחשב, מצויה היא בהתאגדות הקדושה הזאת. ויען אשר ימים רבים עברו ולא נשמע דבר זה מפני גדולי ישראל, ומרבים היה נשמע גם כן ההפך מזה. על פי ידע אני שקשה מאד שיתן מקום לדברי, דברי ננס כנגד ענקים. אבל כשאני לעצמי לצרף הנהגה איני חש על שום טוען ושום טענה, והנני עמל תמיד ברעיון, ומעט בכתב ובמעשה, איך להרגיל את הנפש שלא יהיו שלשת הקשרים האלו מתנתקים זה מזה, ויהיו תמיד מאחדים אחדות דוידים ורעים. אבל אם אבוא להכריע אחרים אשר יבקשו לדון בדברי על פי הכרעות דעות הנאמרות בין הבריות, ונתלים באילנות גדולים, מה פחית כי איחל לזה, עד אשר יערה עלינו רוח ממרום, והאמת והשלום יהיו דבר מובן לכל...

[אוצרות הראי"ה פרק ב, מאמרי מוסר, הדרך (בלמוד) לבית הנעדר, עמ' 294 - הקשה]

לשאת - לסבול את מניעת לימודי האמונה. היבשת - היובש. השלשה - הקבלה, המוסר, ההגיון השכלי. התלאה הנוראה - של הפקרות ועזיבת התורה. ומרעידים - ומזדעזעים. תלמוד התלמודים - לימוד הבבלי והירושלמי. להעבד פראוי - להילמד ברצינות. איני חש - איני חושש.